

Kettős vagy másfeles identitás

– beszélgetés Méray Tiborral –

– Tibor, arról szeretnék kérdezni, hogy a személyes nemzeti identitás érzése és a mostani európai helyzet szerinted tud-e valamiféle szintézist, elegyet alkotni? Akár idehaza, akár a határon túl élő magyarokban. Hiszen – legalábbis az én megítélésem szerint – vagyunk magyarok, vagyunk európaiak, és vagyunk még a régióhoz tartozó lokálpatrióták is.

– Nagyon örülnék, ha volna „közép-európai identitástudat”, de attól tartok, hogy nincsen. Lehet ezt forszírozni, lehet nagyon hosszú időn keresztül felépíteni, de Közép-Európa még tele van megoldatlan kérdéssel – lásd például a szlovákiai vitát... A Duna öszszeköthetne jó néhány országot, de nem veszem észre, hogy ez elég erős kapocs volna közöttünk. Fájlalom, hogy ez így van, mert a legnagyobb magyar szellemek mindannyian tettek erőfeszítéseket ez irányban. Bár igazából nem ismerem a többi nép irodalmát, mégis feltételezem, hogy akadtak szlovákok, csehek, lengyelek, szerbek, románok, horvátok is, akik hasonlóképpen próbáltak felülemelkedni az ellentéteken. Például Danilo Kiš... Találkoztam vele Párizsban – ő úgy beszélt magyarul, akár te vagy én... És Kundera! Többször találkoztam vele – ő aztán tényleg európainak vallotta magát. De hát ugyanúgy Adyt is említhetném: „mikor fogunk már összefogni?”, és József Attilát: „...anyám kun volt, apám félig székely, félig román vagy tán egészen az”. A két háború közt nagyon sokan voltak, akik – Trianon ellenére – a közeledést próbálták hirdetni, de ez – úgy fest – egy nagyon hosszú távú dolog...

– *Én a következőre gondolok: ezek a nemzeti ellentétek nem fognak ugyan feloldódni, viszont ha például New Yorkban találkozok egy prágai vagy pozsonyi, krakkói, budapesti, vagy akár belgrádi, ők talán érznek valamiféle közösséget.*

– Szerintem nem érznek... Erre hozok is neked egy példát: az emigrációban együtt voltunk csehek, lengyelek, magyarok, románok, és sok mindenben valóban egyetértés volt közöttünk. A teljes testvériség azonban még a közös sors csapásai közepette sem alakult ki. Volt például egy bizonyos féltékenység a magyar '56 irányában. Amiért mi kezdtük... Kitűnő csehek, akik ismerték, tisztelték '56-ot, egyáltalán

nem voltak magyarellenesek sem, mégis, amikor jött a cseh '68, akkor – bennem némi csalódást keltve – úgy kezdtek el beszélni, mintha náluk kezdődött volna el minden. Tehát: a nagy dőfést a szovjet birodalom felbomlásához Prága adta... Csak néztem, és vártam: mikor fogják kimondani végre a „Budapest” szót? És valahogy megfeledkeztek róla... Ezek ugyan kis féltékenységek, hiszen a nyugati világ nagyon jól tudta, hogy mi történt '56-ban, publicistáik számos cikkben megírták, hogy: „'56 után most itt van '68”, de mégis volt egy olyan törekvés, hogy mindenki az „első” szeretett volna lenni.

Ebben a régióban több mint ezer év közös történelme és ellentéte halmozódik fel. Mi sem vagyunk vétlenek abban, hogy ez nagyon nehezen oldódik, ugyanakkor – valamiféle kései bosszúból – miért kell azt mondaniuk szlovák fiataloknak, hogy a magyarok ne beszéljenek magyarul az utcán vagy a kávéházban? Vagy: miért volt Marosvásárhely, hiszen egyformán szabadult fel Ceaușescu alól a magyar ember is és a román ember is? Tehát olyan mély gyökerű indulatok és félelmek vannak, amelyeknek a mi részünkről is megvan az oka: az, hogy szétszaggattak minket, de az ő részünkről is: hiszen egy évezredig uralkodtunk felettük.

– Azt gondolom, hogy az általam említett példák egy része provokáció. Ugyanakkor közvélemény-kutatások szerint, ahol a magyarok és a szlovákok valóban együtt élnek, ott sokkal kisebb a magyarellenesség. Engem azonban az is érdekelne, hogy vajon összefügg-e, ami összetartozik? Vagyis: az a magyarság, amelyik mondjuk a Mezőségen van, amelyik Amerikában van, amelyik Szabadkán, Ungváron van, vagy amelyik Ausztriában, Szlovákiában van, ezekből vajon kifog-e valami, ami az összetartozás érzését és egy közös szellemi tudást jelent? Van-e remény arra, hogy kialakul egy korszerű magyarságtudat, amelyben az összmagyarsággal kapcsolatos legalapvetőbb ismeretek európai gondolkodásmóddal párosulnak?

– Kettéválasztom egy kicsit a dolgokat. A magyarság jövőjével kapcsolatosan hadd meséljek valamit: feleségemmel most jöttünk vissza Marosvásárhelyről, illetve az onnan hat kilométerre lévő Jeddől, ahol az ő édesanyja született. Nem először jártunk ott, s most az volt a kívánsága, hogy még egyszer életében láthassa azt a templomot, ahol az édesanyját megkeresztelték. Tiszta magyar falu volt – eddig –, egyetlen református templommal, mert mindenki református volt. Nyolc-tíz évvel ezelőtt ott senki sem beszélt románul. Jelenleg egy építkezési hullám kezdődött – főleg nyaralókat, víkendházakat építenek, hiszen közel van Marosvásárhely. A készülő épületekre nincs ugyan ráírva, hogy milyen nemzetiségű család fog ott lakni, de nyilvánvaló, hogy nem csak magyarok. Most először voltam úgy ezen a környéken, hogy az ottani magyarság jövőjét illetően pesszimistán jöttem haza. Nem azért, mert románok is odaköltöztek, hanem mert úgy tűnik, ez csak a kezdet. Vagy a vég.

1990 áprilisában jártam első alkalommal Erdélyben, egy nemzetközi vizsgálóbizottság tagjaként, amelyet mi kezdeményeztünk: a párizsi Magyar Emberjogi Liga. A Nemzetközi Liga Bizottsága vizsgálta ki a marosvásárhelyi véres eseményeket. Iszonyú volt a hangulat két vagy három héttel a szörnyűségek után, mégis egy pillanatnyi pesszimizmus sem volt bennem az ottani magyarság megmaradását illetően. Azt is mondhatnám, hogy e feszültségek következményeként magyarabbak lettek a magyarok. Mert össze kell fogni, mert veszélyben vagyunk, mert nem így képzeltük a Ceaușescu bukása utáni világot. Azóta voltunk ott négyszer-ötször, és nem éreztem azt, hogy a mieinket valami veszély fenyegeti. (Eltekintve attól, hogy minél gyakrabban mentünk, annál több ezüstkupolás ortodox templomot láttam...) Most a magyarok olyan szabadok, amilyenek Trianon óta még nem voltak. Egy igen jó szállodában voltunk Marosvásárhelyen, hatal-

mas parkolóval, kitűnő vendéglővel. Itt – egy éjszakába nyúló mulatozás alkalmával – magyar cigányok zenéjére a vendégek magyar nótákat harsogtak. Köztük irredenta dalokat is, de ez senkit nem érdekelt. Pedig a román személyzet jól tud magyarul! Így lehetett dári-dózni, és a régi szép magyar világot visszasírni. Most kezdődik a veszedelem, gondoltam: ezek a románok a politikában mindig okosabbak voltak, mint mi, és továbbra is okosabbak maradnak... Nincsenek etnikai összecsapások, nincsenek nyílt megkülönböztetések, csak a statisztikákból derül ki, hogy húsz évvel ezelőtt egymillió-nyolcszázezer magyar volt az országban, később egymillió-hatszázezer, most már egymillió-négy-százezer van, vagy még kevesebb. Nagyon pesszimistán jöttem el, és az a keserű érzésem, hogy – amit már csak te fogsz megélni – úgy 2050 táján egy törpe kisebbség lesz az ottani magyarság is, a szerbiai, a szlovákiai is. „Magyarságtudat” ide vagy oda, szép lassan elszívárognak, elrománosodnak, elszlovákosodnak. A görögök és a latinok súlyokat akasztottak a pálmákra, mert akkor jobban nőttek... Most a „súlyokat” felengedik – ami nagyon jó –, csak hogy nőni fog-e a pálma, ez a kérdés... Félre ne érts: nem a nyomást, pláne nem az elnyomást hiányolom. A belső viszálykodás mellett a gyökerek és az értékek feladása aggaszt.

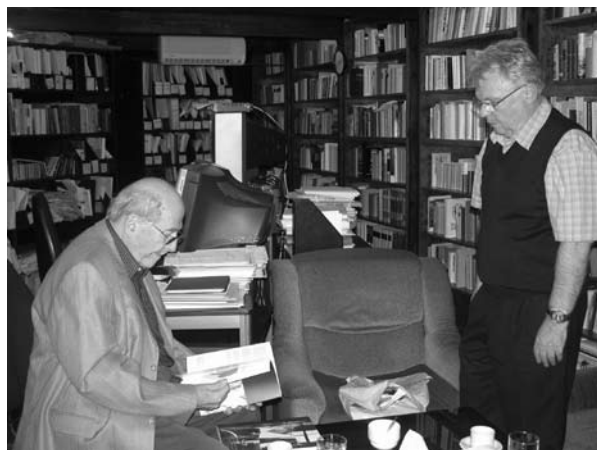
– Én egy kicsit másképpen látom a helyzetet. Mégpedig úgy, hogy az emberek egymás között fütyülnek erre a nagy történelmi szembenállásra. Mert például a pozsonyiak a magyar területeken vesznek lakásokat és nyaralókat – oda mennek az emberek, ahol jobban meg lehet élni. A kérdés az, hogy meddig fontos, hogy valaki magyar. Nekem Ungváron azt mondta valaki: „ha megnyitják a határt, én úgy megyek oda, hogy minden lépéssel megcsókolom a földet” – és ő ezt őszintén érezte. Most viszont, ha rájön arra, hogy szlovákként, kárpátaljai ruszinként vagy magyarként is élhet, és ebben nem gátolja senki, akkor feltételezem, hogy azt fogja megnézni, hogy hol boldogul.

– Ez igaz is, meg nem is... Amikor harminchárom év után először jöhettek haza, és Ferihegyen leszállt a repülőgép, az az érzés ébredt bennem is, hogy – ha a pápa nem tette volna divattá –, legszívesebben megcsókolnám a földet. A kérdéssel kapcsolatban én hosszú távról beszélek. Nem arról, hogy mi fog történni holnap vagy tíz év múlva – én ötven évet mondtam! Ez nekünk nagy idő ugyan, a történelemben csak egy pillanat. Miután a törekvés belátható ideig az lesz, hogy nemzetállamot akarnak a románok, a szlovákok, a szerbek, attól tartok, hogy ennek az alapgondolatnak az akárcsak békés áldozatai azok lesznek, akik nem románok, nem szerbek és nem szlovákok.

– *Én viszont azt gondolom, hogy most, amikor bárki megélheti a magyarságát, most kellene hogy kapjon egyfajta segítséget a kultúrától, a szülőktől, a templomtól, vagy nem tudom, honnan. Hisz ott van például, amit te a „Madách”-ból hoztál magaddal, amit megtanultál, a latint, a németet. Kellene, hogy legyen valami, ami nem „haza-puffogatás” – ahogy Kisfaludy írta –, hanem valami korszerű dolog, ami miatt mégis érdemes magyarnak lenni, valami, amitől otthonosan érezné magát az ember ebben a kultúrában.*

– Reméljük, hogy kettős vagy másfeles identitással ez majd megvalósul... Az a baj, Péter, hogy a magyar kultúra az itteni magyarságnak sem kell... Hiszen már nem is olvasnak – nézz körül, milyen példányszámok vannak! Nézd meg a mai magyar fiatalságot! Azt szeretnénk, hogy a könyv tartson össze minket? Hát itt kellene kezdeni! A televízió tartson össze minket? Tudod, mennyivel jobbak a román televíziók, mint a güggyő Duna TV? Száz százalékkal. Fiatal ott nem nézi a Dunát... Marosvásárhelyen vagy Szovátán egyébként azt a magyar állomást foghatod, amelyiket akarod: M1, M2, RTL, TV2 és még egy magáncsatorna. Először magunktól kell magunkat, meg a magyar kultúrát védenünk, és nem másoktól.

Ez egyébként nem magyar jelenség – ha már vigaszt keresünk –, az egész világon ez megy: az angol, francia, spanyol, olasz és amerikai fiatalok közt ugyanez dül. Nekem különben mindig volt egy „történelmi” vigaszom: amikor feltalálták a mozit, mindenki azt hitte, hogy vége a színháznak. Hiszen a mozi olcsóbb, modernebb, aztán végül kiderült, hogy mégsem ölte meg a színházat, sőt, az még fel is virágzott. Aztán amikor a televíziót kitalálták, mindenki azt hitte, hogy vége a mozinak. Hiszen minek elmenni hazulról hidegben, hőségben, fizetni is a jegyért, amikor otthon csak megnyom az ember egy gombot, és az ingyen mozi ott a lakásban. A televízió mégsem ölte meg a mozit... Most azon spekulálunk, hogy a mai modern masinák, amelyeken bérmentesen vagy fillérekkért tudsz újságot, könyvet olvasni, meg fogják-e ölni a sajtót is, a könyvkiadást is? És itt jön a bökkenő: szerintem tényleg kvázi meg fogják ölni! Ennek már most vannak jelei: az újságok példányszáma zuhan. Magyarországon is, ahol a napilapok rosszak, legtöbbjük színvonala csapnivaló. Ha kezdedbe veszed a londoni *Times* vagy a párizsi *Le Monde*-ot, akkor láthatod, hogy ezek és a magyar napi sajtó két külön világ. És ennek ellenére: most olvastam, hogy nyugaton is ez a tendencia – zuhan például az amerikai napilapok példányszáma is. Véglegesen ugyan a tech-

Beszélgetés Méray Tiborral

nikai robbanás semmit nem fog megölni, mert mindig akadnak majd emberek, akiknek a könyvet vagy az újságot kézben tartani, tapintani és szagolni szinte létszükséglet. Ők – bár elolvashatnák ingyen –, mégis meg fogják őket venni. Igaz, egyre kevesebben. Attól tartok, ezzel az új technikával egy általános gyilkossági folyamat vette kezdetét.

– *Hogy egy kicsit optimistábban záruljon ez a beszélgetés: még találkozásunk elején idéztél egy Horatius-sort latinul, elmondanád még egyszer?*

– „Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae”, vagyis nyers fordításban: ha darabokra törve esik szét a világ, engem akkor is félelemmentesen temetnek maguk alá a romok. Ugye, felesleges megjegyezni: a legkevésbé sem valami hősi pózból citáltam, hanem egy öreg ember önmagát buzdító bűcsújaként...

Budapest, 2008. szeptember 16.

Módos Péter

*Igaz s kitartó, hűszivű férfit
sem pártütőknek bujtogató dühe,
sem rémítő tyrannus arca
meg nem ijeszthet, a déli szél sem,*

*vad Adriának háborodott ura;
nagy Juppiternek mennyköves ökle sem.
Rettenthetetlen, hogyha Föld s Ég
összerogy is, s a romok lesújtják.*

Horatius: Ódák, III/3.
Bede Anna fordítása